

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маслак О.М. Світові тенденції молочного ринку / О.М. Маслак, Т.В. Хворост // Пропозиція. – 2010. – № 2. – С. 44–46.
2. Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2012 р. / [ред. Ю.М. Остапчук]. – К.: Держкомстат України, 2013. – 202 с.
3. Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2013 р. / [ред. Н.С. Власенко]. – К.: Держкомстат України, 2014. – 211 с.
4. Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2014 р. / [ред. Н.С. Власенко]. – К.: Держстат України, 2015. – 212 с.
5. Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2015 р. / [ред. Н.С. Власенко]. – К.: Держстат України, 2016. – 212 с.
6. Проект Концепції комплексної державної програми реформ та розвитку сільського господарства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ugarport.org.ua/files/Projekt_sopsercsii_agroreform.doc.
7. Коваль П.В. Ефективність функціонування аграрних підприємств в умовах зміни темпів і пропорцій відтворення ресурсного потенціалу / П.В. Коваль. // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 11–16.

УДК 631.1

Капітула С.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

Ільченко В.О.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки,
організації та управління підприємствами
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті піднімається проблема економічної безпеки національного господарства України в сучасних кризових умовах. Наводиться статистика збиткових, збанкрутілих та ліквідованих підприємств по областях України. Наведена графічна інтерпретація методу мінімізації загальних витрат та розроблено механізм визначення оптимального розміру превентивних витрат на забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, банкрутство, маржинальні, превентивні, ліквідаційні витрати на забезпечення економічної безпеки.

Капітула С.В., Ільченко В.А. ПРОБЛЕМА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

В статье поднимается проблема экономической безопасности национального хозяйства Украины в современных кризисных условиях. Приводится статистика убыточных, обанкротившихся и ликвидированных предприятий по областям Украины. Приведена графическая интерпретация метода минимизации совокупных затрат и разработан механизм определения оптимального размера превентивных затрат на обеспечение экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, банкротство, маржинальные, превентивные, ликвидационные затраты на обеспечение экономической безопасности.

Капітула С.В., Ільченко В.А. PROBLEM OF ECONOMIC SECURITY NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS

The article raises the problem of the economic security of the national economy of Ukraine in the current crisis. Provides statistics unprofitable, bankrupt and liquidated enterprises by regions of Ukraine. There is a graphical interpretation of the method of minimizing the total cost and developed a mechanism for determining the optimum size of the cost of preventive maintenance of economic safety.

Keywords: economic security, bankruptcy, margin, preventive, liquidation costs of economic security.

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічної, політичної та фінансової кризи гостро постає проблема економічної безпеки національного господарства України, що обумовлено низкою негативних явищ фінансово-економічного характеру. Актуальність дослідження економічної безпеки національного господарства обумовлена порівняно високою кількістю банкрутств серед підприємств різних галузей не лише України, а й всього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане питання не досить широко досліджено в сучасних наукових джерелах, що обумовлено, в першу чергу, стрімкістю розвитку сучасної фінансово-економічної кризи. Однак існують деякі ґрунтовні праці, в яких досліджуються відповідні теоретико-методоло-

гічні підходи. Насамперед, це праці Терещенко О.О., Лисенко Ю.Г., Міщенко С.Г., Руденського Р.А., Спірідонова А.А. тощо.

Метою статті є акцентування уваги на проблемі економічної безпеки національного господарства України в умовах фінансово-економічної кризи. Також вважаємо за необхідне розробку механізму визначення оптимального розміру превентивних витрат на забезпечення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ряд досліджень вітчизняних та іноземних науковців свідчить про те, що у світі із кожних 100 новостворених підприємств утримується на ринку не більш як 20–30 [1]. Особливо актуальне це питання зараз, коли, за статистичними даними агенції «Standard

& Poor's», з початку 2016 р. у світі спостерігається максимальна кількість дефолтів з 2009 р. [2]. Фахівці «Standard & Poor's» пояснюють таке становище насамперед сплеском банкрутств підприємств енергетичної сфери, зокрема нафтових компаній.

В Україні становище ще більш катастрофічне. Так, за даними Державної служби статистики України, за I квартал 2016 р. 39,7% суб'єктів господарювання працювали збитково й одержали сукупний збиток 156 074,2 млн. грн. У той же час за 2015 р. збитково працювали 26,3% підприємств [3]. Досить цікавим та репрезентативним для теми нашого дослідження є наукова робота Троць І.В. «Статистичний огляд банкрутства українських підприємств: національний та регіональний аспект» [4]. В цій роботі автор наводить досить невтішну статистику банкрутства (Declared Bankrupt) – визнано банкрутом) та ліквідації (EnLiq (Enterprise Liquidated) – ліквідовано) українських підприємств (табл. 1). Як видно з цих даних, кількість банкрутств та ліквідованих підприємств є стабільно високою, що, безумовно, негативно впливає на стан української економіки та рівень її економічної безпеки.

Отже, наведених даних, на наш погляд, достатньо, щоб стверджувати, що в сучасних умовах фінансово-економічної кризи проблема економічної безпеки національного господарства України є актуальною та значущою й потребує всебічного розгляду та дослідження.

Наступним проблемним питанням на сьогодні є питання оптимізації загальних витрат на забезпечення економічної безпеки, яке полягає у протилежності економічних категорій «економічна безпека національного господарства» та «ефективність функціонування національного господарства». В абсолютному виразі ці категорії є взаємовиключними, тому що ринкова економіка, а саме в умовах ринкової економіки працює на сьогодні національне господарство України, ґрунтується на принципах ризику, що є протилежним до стану безпеки. Тому виникає абсолютно справедливе питання, до якої межі необхідно забезпечувати рівень економічної безпеки національного господарства, в той же час не обмежуючи рівень його ефективності. Дана проблема досліджувалася авторами цієї статті на мікрорівні на прикладі підприємств [5]. Вважаємо за доцільне застосувати результати цих досліджень та інтерпретувати їх для методологічних засад на макrorівні.

Так, існує метод мінімізації загальних витрат на забезпечення безпеки. Рядом вчених [6] цілком спра-

ведливо стверджується, що розробка та реалізація превентивних заходів дозволяє знизити частоту настання негативних подій. Рівень безпеки тим вищий, чим більше превентивні витрати на її забезпечення. В цій роботі також вводиться поняття ліквідаційних витрат. Так, під ліквідаційними витратами розуміються витрати, необхідні для того, щоб ліквідувати наслідки негативних подій, які відбулись. Сумарні витрати, тобто сума превентивних та ліквідаційних витрат набули назву маржинальних витрат забезпечення безпеки. В роботі наводиться обґрунтована математична модель, що дозволяє визначити оптимальний розмір превентивних витрат. На розробку превентивних заходів необхідно направляти кошти до того часу, коли маржинальні витрати стануть мінімальними. Наглядно ця точка оптимальності зображена на рисунку 1.

Однак, як справедливо зазначається, складність цього методу полягає в співставності превентивних та ліквідаційних витрат: превентивні витрати порівняно легко можна оцінити, в той час коли ліквідаційні витрати носять ймовірнісний характер і точній оцінці не підлягають.

Отже, на наш погляд, оптимальним є забезпечення рівня економічної безпеки до того моменту, коли маржинальні витрати стануть мінімальними. Це і є точка оптимуму.

Наступним дискусійним питанням є оцінка загрози економічній безпеці. Існує декілька підходів щодо цього, однак авторами даної статті вже було доведено [5], що найбільш оптимальним та адаптованим для сучасних фінансово-економічних умов є наступні положення.

Загроза – зміни у внутрішньому або зовнішньому середовищі суб'єкта, які призводять до небажаних змін предмету безпеки [7]. Саме протидія загрозам і є управлінням економічною безпекою. Однак перед цим необхідно оцінити загрози. В роботі [8] пропонується для реальних загроз оцінювати тенденції та силу їх розвитку і можливості щодо зменшення їх негативного впливу, для потенційних загроз оцінюється і прогнозується імовірність їх настання, тобто імовірність їх переходу в реальні загрози, а також можливості недопущення цього переходу.

На нашу думку, всі загрози необхідно оцінювати за двома показниками:

- величиною втрат;
- імовірністю настання.

Ці показники є вирішальними при розробці концепції економічної безпеки.

При розробці стратегії заходів з забезпечення економічної безпеки слід визначитися з пріоритетом загроз, тобто ранжувати загрози. Ранжування загроз пропонується проводити за показником математичного очікування, який розраховується наступним чином:

$$M(3) = P_3 \cdot B_3, \quad (1)$$

де $M(3)$ – математичне очікування певної загрози;

P_3 – імовірність настання певної загрози;

B_3 – величина втрат від певної загрози.

Ранжування дасть змогу ефективно розподіляти засоби, які майже завжди обмежені, на протидію загрозам, які є найбільш загрозовими.

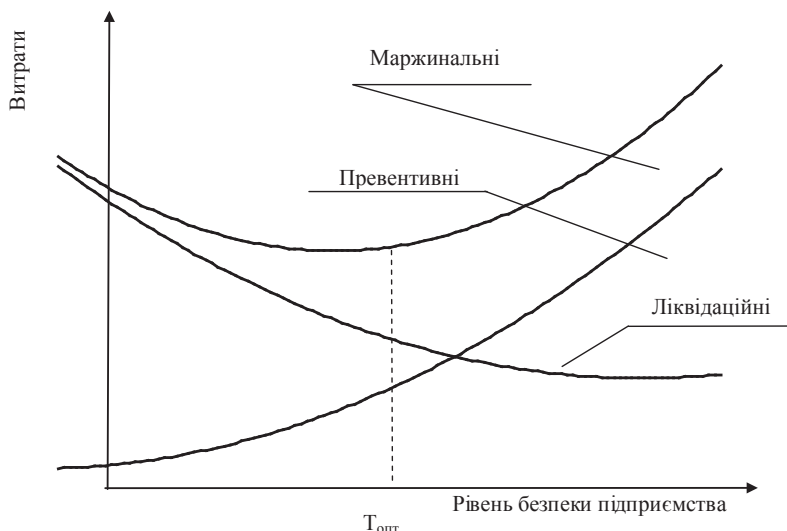

Рис. 1. Графічна інтерпретація методу мінімізації загальних витрат на забезпечення економічної безпеки

Таблиця 1

**Статистика банкрутства та ліквідації українських підприємств по областях
за період 2001–2014 рр.**

Область	Статус	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 станом на 31.07.2014	Всього по області
Вінницька	DecBkr	35	62	201	163	263	340	252	144	97	91	66	33	23	1 770
	EnLiq	59	17	43	7	12	3	9	5	4	5	6	7	0	177
Волинська	DecBkr	26	5	39	53	103	95	69	72	77	72	67	40	20	738
	EnLiq	38	5	3	3	0	2	3	1	9	3	0	2	0	69
Дніпропетровська	DecBkr	168	160	164	223	220	241	226	193	283	503	499	456	265	3 601
	EnLiq	57	108	62	25	18	5	5	11	9	19	9	22	2	352
Донецька	DecBkr	144	213	274	231	180	185	160	145	188	402	245	310	187	2 864
	EnLiq	26	5	39	53	103	95	69	72	77	72	67	40	20	738
Житомирська	DecBkr	26	32	130	92	72	74	78	43	22	27	41	53	11	701
	EnLiq	34	21	10	12	10	7	9	2	4	8	5	5	0	127
Закарпатська	DecBkr	13	15	16	19	9	12	11	17	22	24	25	17	18	218
	EnLiq	16	8	17	4	4	4	0	1	0	3	0	2	0	59
Запорізька	DecBkr	48	162	188	236	205	233	168	129	191	268	293	186	139	2 446
	EnLiq	89	74	62	31	17	10	6	6	2	3	9	7	1	317
Івано-Франківська	DecBkr	23	42	80	56	91	83	36	27	24	32	35	23	18	570
	EnLiq	55	19	19	6	1	2	1	1	1	3	1	1	0	110
Київська	DecBkr	20	53	62	88	135	182	244	139	183	198	176	172	74	1 726
	EnLiq	43	84	61	33	19	12	9	14	12	8	6	4	1	306
Кіровоградська	DecBkr	44	88	70	41	35	38	32	20	32	37	27	32	10	506
	EnLiq	34	12	12	4	6	11	2	1	2	3	2	3	0	92
Крим	DecBkr	24	60	77	68	89	83	50	60	63	64	67	80	17	802
	EnLiq	52	4	8	10	4	9	6	2	9	4	2	3	0	113
Луганська	DecBkr	44	60	69	96	71	89	143	132	182	191	130	92	24	1 323
	EnLiq	33	12	21	10	8	6	12	2	20	8	9	12	0	153
Львівська	DecBkr	37	88	140	206	185	174	153	134	155	205	146	97	38	1 758
	EnLiq	71	50	67	19	8	6	6	9	18	6	6	8	0	274
Миколаївська	DecBkr	40	87	88	76	137	183	250	261	214	140	93	96	53	1718
	EnLiq	16	10	13	5	1	2	9	2	11	8	15	3	0	95
Одеська	DecBkr	36	71	60	86	211	182	185	217	284	316	199	204	68	2 119
	EnLiq	77	65	46	13	13	9	5	8	16	10	5	5	1	273
Полтавська	DecBkr	32	66	97	82	70	119	96	78	82	67	59	82	29	959
	EnLiq	35	11	14	9	12	5	5	4	5	7	5	9	0	121
Рівненська	DecBkr	10	34	88	50	77	101	79	48	49	34	37	56	22	685
	EnLiq	11	7	7	4	0	3	3	2	0	1	0	1	0	39
Сумська	DecBkr	75	96	114	119	103	103	54	82	66	55	63	37	5	972
	EnLiq	39	8	17	4	7	2	1	2	7	1	2	5	0	95
Тернопільська	DecBkr	6	22	16	18	16	19	18	12	18	22	19	49	1	236
	EnLiq	17	4	6	5	0	3	1	0	1	1	0	1	0	39
Харківська	DecBkr	111	142	195	202	233	328	333	276	351	411	336	299	93	3 310
	EnLiq	63	36	49	23	8	10	3	6	13	36	26	8	0	535
Херсонська	DecBkr	28	30	52	33	59	56	41	29	53	48	46	43	17	535
	EnLiq	36	18	8	5	3	3	0	2	4	4	1	1	0	85
Хмельницька	DecBkr	10	37	65	49	63	68	48	39	38	32	39	36	10	534
	EnLiq	23	20	21	5	14	12	0	3	4	4	3	1	0	110
Черкаська	DecBkr	13	37	78	172	181	208	184	173	138	158	120	88	14	1 564
	EnLiq	35	13	15	12	2	6	5	7	4	1	3	4	0	107
Чернівецька	DecBkr	4	9	18	8	9	24	47	39	21	37	12	24	2	254
	EnLiq	7	8	5	4	8	6	3	3	2	6	4	1	0	57
Чернігівська	DecBkr	16	38	44	48	29	43	34	33	55	54	51	50	50	545
	EnLiq	28	12	12	8	8	5	7	2	4	2	6	0	0	94
Всього по Україні	DecBkr	1 033	1 709	2 425	2 515	2 846	3 263	2 991	2 542	2 888	3 488	2 891	2 655	1 208	32 454
	EnLiq	1 018	655	640	295	201	168	129	108	174	163	132	127	5	3 815

Показник математичного очікування певної загрози необхідно використати в розробці математичної моделі визначення оптимального розміру превентивних витрат на забезпечення економічної безпеки, теоретичні основи якої наведені вище.

Перед розробкою методики визначення оптимального розміру превентивних витрат слід зауважити, що в роботі Донскової Е.Н. на вищенаведеному рисунку розглядається лише окремий випадок, при якому точка оптимальності співпадає з перетином кривої превентивних та ліквідаційних витрат. В загальному випадку таке може бути не завжди.

Нами пропонується наступний механізм визначення оптимального розміру превентивних витрат:

$$PB_{OPT} = \min\{MB\} - LB_{MIN}, \quad (2)$$

де PB_{OPT} – оптимальний розмір превентивних витрат на забезпечення економічної безпеки;

MB – маржинальні витрати забезпечення економічної безпеки;

LB_{MIN} – розмір ліквідаційних витрат при мініальному розмірі маржинальних витрат.

Як вже відмічалось, маржинальні витрати – це сума превентивних та ліквідаційних витрат забезпечення економічної безпеки. Тобто

$$MB = PB + LB, \quad (3)$$

де PB – превентивні витрати забезпечення економічної безпеки;

LB – ліквідаційні витрати забезпечення економічної безпеки.

В свою чергу, ліквідаційні витрати авторами пропонується розраховувати як суму математичних очікувань певного виду загроз. Отже ліквідаційні витрати пропонується розраховувати за наступною формулою:

$$LB = \sum_{i=1}^n (M_i(Z)) = \sum_{i=1}^n (P_{zi} \cdot B_{zi}), \quad (4)$$

де $M_i(Z)$ – математичне очікування i -ої загрози;

n – кількість загроз економічній безпеці;

P_{zi} – імовірність настання i -ої загрози;

B_{zi} – величина втрат від i -ої загрози.

Таким чином, оптимальний розмір превентивних витрат слід розраховувати за наступною формулою:

$$PB_{OPT} = \min\left\{PB + \sum_{i=1}^n (P_{zi} \cdot B_{zi})\right\} - LB_{MIN}. \quad (5)$$

Однак, необхідно зауважити, що заходи із забезпечення економічної безпеки необхідно узгоджувати з цілями діяльності та ресурсами, що є в наявності.

Тобто основні цілі та комплекс заходів із забезпечення рівня економічної безпеки повинні мати вектори однакової направленості.

Забезпечення економічної безпеки національного господарства можливо на основі виявлення його інтересів та їх гармонізації із суб'єктами зовнішньої середи. Весь комплекс заходів із забезпечення економічної безпеки повинен підпорядковуватися головній меті функціонування національного господарства з обов'язковим досягненням високих фінансово-економічних результатів.

Висновки. Таким чином, проблема економічної безпеки національного господарства України сьогодні як ніколи актуальна й потребує подальшого дослідження. Основні наробки даної статті – графічна інтерпретація методу мінімізації загальних витрат та механізм визначення оптимального розміру превентивних витрат на забезпечення економічної безпеки, що дозволять в майбутньому на більш високому рівні розуміти сутність та проводити заходи щодо підвищення рівня економічної безпеки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств / О.О. Терещенко – К.: КНЕУ, 2000. – 410 с.
2. Число банкрутств в мире достигло максимума за период с 2009 г. / Деловая столица. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dsnews.ua/worldcapital/chislo-bankrotstv-v-mire-dostiglo-maksimuma-za-period-s-11042016140200>.
3. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Троц І.В. Статистичний огляд банкрутства українських підприємств: національний та регіональний аспект / І.В. Троц // Вісник соціально-економічних досліджень, 2014. – № 3(54). – С. 170–178.
5. Капітула С.В. Економічні методи управління економічною безпекою підприємства / Капітула С.В., Короленко Р.В. // Економіка: проблеми теорії та практики. зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2004. – Т.IV, вип. 196. – С. 791–797.
6. Донскова Е.Н. Методи управління економічної безпекою підприємства / Е.Н. Донскова // Праці Четвертої міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання», Донецьк, 2003. – С. 23–25.
7. Клебанова Т.С., Чернова Н.Л. Оценка угроз экономической безопасности регионов на основе методов факторного анализа / Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова // Економічна кібернетика. – 2000. – №5–6. – С. 48–56.
8. Лысенко Ю.Г., Мищенко С.Г., Руденский Р.А., Спиридонов А.А. Механизмы управления экономической безопасностью / [Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов]. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 178 с.